

نوشته‌ی

علی معموری

تحلیلی
روایت در قرآن
بر روی منطق توالی پی‌رفت‌ها

کتاب
نشر نگاه

تحلیل ساختار
روایت در قرآن
بررسی منطقی توالی پیرفت‌ها

نوشته‌ی
علی معموری

ناشر: انتشارات نگاه معاصر (وابسته به مؤسسه پژوهشی نگاه معاصر) / مدیر هنری: یاسم الرسام
حروفچین و صفحه‌آرایی: حروفچینی هما (امید سیدکازمی) / چاپ اول: ۱۳۹۲ / شمارگان: ۱۱۰۰
قیمت: ۱۱۰۰ تومان / شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۴۷-۷۰-۶

نگاه معاصر
نشر نگاه معاصر

نشانی: مینی سیتی - شهرک معاصر - فاز ۲ - بابرات - بلوک ۳۸ - واحد ۲ شرقی
تلفن: ۲۲۴۴۸۴۱۹ / پست الکترونیک: negahe_moaser@yahoo.com

سرشناسه	: معموری، علی - ۳۵۲
عنوان و نام پدیدآور	: تحلیل ساختار روایت در قرآن: بررسی توالی منطقی پیرفت‌ها / نوشته‌ی علی معموری
مشخصات نشر	: تهران: نگاه معاصر، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۲ ص.
فروست	: اسلام پژوهی؛ ۱۲.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۴۷-۷۰-۶ / ریال: ۱۱۰۰۰
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.	
موضوع	: قرآن - قصه‌ها - نقد و تفسیر.
موضوع	: روایت‌گری - جنبه‌های قرآنی.
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۲ م ۶۸۸ ر / BP ۱۰۴
رده‌بندی دیوبی	: ۲۹۷/۱۵۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۲۳۱۸۸۹

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار *
---	------------

فصل اول:

کتاب مباحث مقدماتی

۱۱	۱.۱ اصطلاح‌شناسی
۱۱	۱.۱.۱ روایت
۱۴	۲.۱.۱ روایت‌شناسی
۱۵	۳.۱.۱ روایت‌گر
۱۷	۴.۱.۱ کارکرد
۱۹	۵.۱.۱ پیرفت
۲۰	۶.۱.۱ توالی پیرفت‌ها
۲۲	۷.۱.۱ پیرنگ: طرح
۲۶	۸.۱.۱ شخصیت
۲۷	۹.۱.۱ زاویه دید
۲۹	۲.۱ تاریخچه
۳۸	۳.۱ روش‌شناسی

فصل دوم:

ویژگی‌ها و گونه‌شناسی روایت در قرآن

۴۳	مقدمه
----	-------

۴۳		۲.۱ روایت و متن ادبی قرآن
۵۱		۲.۲ روایت‌شناسی در مطالعات ادبی قرآن
۵۴		۳.۲ طبقه‌بندی روایت‌های قرآن
۶۶		۴.۲ ویژگی‌های روایت‌های قرآنی

فصل سوم:

تحلیل پیرفت‌ها در روایت‌های داستانی قرآن

۶۹		مقدمه
۷۰		۱.۳ داستان‌ها: چند نسخه‌ای
۷۰		۱.۱.۳ داستان‌های آفرینش آدم
۸۶		۲.۱.۳ داستان‌های نوح
۱۰۲		۳.۱.۳ داستان‌های هود
۱۱۱		۴.۱.۳ داستان‌های صالح
۱۱۹		۵.۱.۳ داستان‌های لوط
۱۳۱		۶.۱.۳ داستان‌های شعیب
۱۳۵		۷.۱.۳ داستان‌های موسی
۱۴۶		۸.۱.۳ داستان‌های مریم و عیسی
۱۵۰		۲.۳ داستان‌های تک‌نسخه‌ای
۱۵۱		۱.۲.۳ داستان یوسف
۱۵۶		۲.۲.۳ داستان سلیمان
۱۵۸		۳.۲.۳ داستان اصحاب کهف
۱۶۱		۴.۲.۳ داستان مرشد موسی
۱۶۴		۵.۲.۳ داستان ذوالقرنین

فصل چهارم:

تحلیل پیرفت‌ها در روایت‌های تمثیلی قرآن

۱۶۷		۱.۴ درآمدی بر ساختار روایتی تمثیلات قرآن
۱۷۲		۲.۴ بسامد و طبقه‌بندی امثال قرآن

۳.۴) دستور زبان امثال قرآن..... ۱۷۵

۴.۴) تحلیل روایت‌های تمثیلی قرآن..... ۱۸۰

خاتمه: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری..... ۱۹۵

* فهرست منابع و مآخذ..... ۲۰۳

پیوست: فرهنگ اصطلاحات..... ۲۰۹

پیشگفتار

قرآن به مثابه یک متن ادبی، در خود انواع مختلفی از گونه‌های ادبی را گرد آورده است. روایت‌گری یکی از گونه‌های ادبی قرآن به شمار می‌رود و در این متن به انبوهی از روایت‌های گوناگون با شیوه‌های مختلف، داستان‌های پیامبران و اقوام گذشته، امثال و حتی برخی تشبیهات قرآنی گونه‌های ادبی را به شمار می‌روند.

در قرآن به فراوانی و تنوع سیر روایت‌ها برخورد می‌کنیم که شیوه‌های گوناگونی از توالی اجزا و عناصر روایتی در آنها دیده می‌شود. ترتیب زمانی تنها یکی از این الگوها را تشکیل می‌دهد؛ با این حال نقش مکان در سیر حوادث، یکی از ویژگی‌های مهم قابل مطالعه در تحلیل ساختاری روایت‌ها است. این که حوادث از چه نوع ترتیبی برخوردار بوده و پس و پیش‌های احتمالی در سیر حوادث به چه منظور صورت گرفته و کوتاه و بلند شدن هریک از پیرفت‌های روایت در چه منطق روایتی پیروی می‌کرده و این که روایت از کجای واقعه شروع شده و از آغاز به پایان و یا از پایان به آغاز و یا از میانه به هر دو سو حرکت کرده است.

روایت‌های قرآن به شکل ویژه مورد مطالعه قرآن‌پژوهان و ادب‌پژوهان نیز به عربی قرار نگرفته است و تنها در حدی عمومی و کلی به بحث از برخی گونه‌های روایت‌های قرآنی چون: قصص و امثال پرداخته شده که آن هم از جهت ویژگی روایتی آنها نبوده است. این در حالی است که امروزه روایت‌شناسی به عنوان دانشی مستقل به مطالعه روایت به مثابه یک نوع ادبی پرداخته و گونه‌های مختلف روایت را از جهات گوناگونی چون: شخصیت‌سازی، تصویرسازی و کارکرد نقشمایه‌ها تحلیل می‌کند.

مفسران در تفسیر این بخش از قرآن معمولاً به مشکلات چندی چون حذف

مقاطعی از روایت یا تفاوت دو نسخه از یک روایت و یا پس و پیش شدن مقاطع آن بر خورده، برای رفع ابهامات پدیدآمده به تلاش فراوانی دست می‌زدند. همچنین یکی از اهداف نگارش کتاب‌های مستقلی با عنوان قصص و امثال قرآن، رفع ابهامات ناشی از ساختار روایی ویژه این نوع آیات است. در گذشته برای حل این مشکل بیشتر به بعد محتوایی روایت توجه شده و به منابع دیگری مانند کتاب مقدس رجوع می‌شد تا با رویدن اطلاعاتی از آن بر قرآن به فهم کامل‌تری از روایت قرآنی دست یافته، وضوح بیشتری به آیات قرآن ببخشند. به علاوه، هر چند دانش‌های عربی به ویژه در حوزه موم بلاغت و پیدایش در محور قرآن به یافته‌های زیبایی‌شناختی گوناگونی در ارتباط با متن مقدس قائل دست یافتند، اما به تحلیل ساختاری و شکلی روایت توجه نشان نداده و این امر تا حدی مانع دست‌نخورده مانده بود. نمونه‌های شاخص این جریان را می‌توان در آثار محققان مشهوری چون عبدالقاهر جرجانی و سعدالدین تفتازانی یافت که نمود تفسیری آن در الکتب از منظر لغوی به چشم می‌خورد. لیکن در هیچ‌یک از این منابع و نیز مجموعه منابع موسوم به علوم قرآنی، به مطالعه و تحلیل ادبی روایت‌های قرآنی از جهت ویژگی‌های روایت‌گری در آنها به طور خاص بر نمی‌خوریم. در عصر حاضر برخی تلاش‌های اولیه چون: تصویر آلفرد ریدل قطب و مجموعه آثار محمود بستانی پدید آمده‌اند که از یک سو مطالعاتی کلی و اجمالی ارائه داده و از سوی دیگر وضوح روش‌شناختی ندارند. در این میان توجه به این نکته بر اهمیت بحث مزبور بیش از پیش می‌افزاید که مجموعه قابل توجهی از مطالعات روش‌شناسی و نیز روایت‌شناسی درباره روایت‌های غیر قرآنی همچون: قصه‌های عامیانه، داستان‌های عهدین، صورت گرفته که با توجه به درونمایه‌ها و شکل مشترک از یک سو و پژوهش حاضر قابل استفاده بوده و از سوی دیگر با توجه به تفاوت‌های شکلی و محتوایی، این پژوهش می‌تواند بر توسعه قلمرو این نوع مطالعات بیافزاید.

در این پژوهش به دنبال شناخت شیوه توالی حوادث در روایت‌های قرآنی بوده و در پی منطق توالی پیرفت‌های روایت، در جستجوی پیرنگ روایت‌های قرآنی برآمده‌ایم. در بررسی ساختاری جنبه‌های روایت‌گری در آیات قرآن، به طور ویژه داستان‌ها و امثال قرآن از جهت توالی پیرفت‌ها تحلیل روایتی شده‌اند و نقش زمان و علیت و دیگر روابط موجود در پیرفت‌های هر روایت مورد مطالعه قرار گرفته است. در این رهیافت سعی شده که عناصر مشترک و الگوهای همسانی از توالی پیرفت‌ها به

دست آمده و روایت قرآنی از جهت شکلی و نه محتوایی مورد نقد و بررسی کامل قرار گرفته؛ برون‌یافتی برای ابهامات پدیدآمده بدون نیاز به افزودن مباحثی از غیر قرآن بر آن ارایه شود.

شناخت تاریخی روایت در قرآن از راه مطالعه جایگاه آن در عصر نزول و طریقه‌بندی روایت‌های قرآن و دستیابی به ویژگی‌های کلی و عمومی آنها مقدمه‌ای برای این تحلیل ساختاری به شمار می‌رود. آنگاه بررسی دستور زبان و زاویه دید روایت‌ها برای شناخت بستر ادبی و هنری روایت ضروری بوده و سرانجام استخراج پیرفت‌ها و تحلیل آنها از سمت شیوه توالی و پشت سرهم‌آیی، شناختی کامل از عنصر زمان و علیت در روایت به دست ما می‌دهد. از این پس باید بین نسخه‌های مختلف هر روایت مقایسه کرد و سعی در دستیابی به الگوهای مشترکی از توالی پیرفت‌ها برآمد که به فهم بهتر روایت‌ها می‌انجامد. همچنین این الگوی پژوهش در روایت‌های قرآن برای تبدیل آنها به گونه‌های نماینده بسیار مناسب و ضروری است.

در نگارش این اثر از اساتید محترم، ارزشمند و عالمانه استادان گرامی آقایان دکتر احمد پاکتچی، دکتر آذرتاش آذرکوش، دکتر محمدعلی لسانی فشارکی بهره‌مند بوده‌ام که بدین وسیله، نهایت سپاس و قدردانی خود را ابراز می‌دارم.